

ПЛАН-КОНСПЕКТ ЗА ПОДГОТОВКА

за годишния тест по философия – X клас

Учебна 2026/2027 година

Как да използвате конспекта: Прочетете всяка тема и запомнете понятията, отбелязани в удебелен шрифт. Тестът съдържа 28 въпроса с избираем отговор (А, Б, В, Г), всеки по 1 точка. В края има въпроси за самопроверка.

Тема 1. Философското мислене

- **Критическо мислене** – изследване на действителността, за да се постигне **цялостно знание** за нея.
- **Теория** – цялостно и обосновано обяснение на същността на нещата (за разлика от описанието или преразказа).
- **Теза** – точно и ясно формулирано твърдение; има формата на **категорично съждение** (не е въпрос, заповед или метафора).

Тема 2. Основни логически закони

Закон	Същност
Закон за тъждеството	Всяка мисъл трябва да запазва едно и също съдържание ($A \text{ е } A$).
Закон за непротиворечието	Две противоречащи си съждения не могат да бъдат едновременно истинни.
Закон за изключеното трето	От две противоречащи си съждения (A и не- A) по необходимост едното е истинно – трета възможност няма.
Закон за достатъчното основание	Всяко твърдение трябва да бъде обосновано.

Пример за изключеното трето: „Отборът ще спечели.“ и „Отборът няма да спечели.“ – едното от двете непременно е вярно.

Тема 3. Понятия, съждения, определения

- **Конкретно понятие** – обозначава предмет или същество (книга, дърво, човек).
Абстрактно понятие – обозначава свойство или отношение (радост, свобода, дисциплина).
- **Видове съждения** според количество и качество:

Вид	Пример
Общоутвърдително	Всички растения са живи организми.
Общоотрицателно	Нито едно растение не е животно.
Частноутвърдително	Някои растения са билки.
Частноотрицателно	Някои растения не са билки.

- **Тясно определение** – грешка, при която определението обхваща по-малко предмети, отколкото трябва (пример: „Успоредникът е четириъгълник със срещуположни страни успоредни и прави ъгли“ – така се определя само правоъгълникът).
- **Широко определение** – обратната грешка: определението обхваща повече предмети (пример: „Успоредникът е четириъгълник.“).

Тема 4. Умозаклучения и логически грешки

- **Силогизъм** – умозаклучение от две предпоставки и заключение. **Големият термин** е сказуемостта (предикатът) на заключението; **малкият термин** е подлогът на заключението; **средният термин** е в двете предпоставки, но не и в заключението.
- Пример: „Всички хора се нуждаят от храна. Ние сме хора. Ние се нуждаем от храна.“
Голям термин – „**нуждаем се от храна**“; малък – „**ние**“; среден – „**хора**“.
- **Пълна индукция** – заключението се прави, след като са разгледани **всички** случаи (например всички деца в едно семейство). **Непълна индукция** – разгледани са само част от случаите.
- **Условно-категоричен силлогизъм** – първата предпоставка е условна („Ако ..., то ...“). При **утвърждаващия модус** втората предпоставка утвърждава условието; при **отрицаващия модус** втората предпоставка съдържа отрицание.
- **Логически грешки: обръщане към силата** – аргументите са заменени със заплахи; атакуване на личността – критикува се човекът, а не мнението му; позоваване на традицията – „винаги е било така“.

Тема 5. Битие и метафизика

- **Логос** в античността означава **слово, ред, закон** (световен разум). Не означава „наука“.
- **Метафизика** – философската теория за **най-общите принципи на битието**.
- **Субстанция** – според философията на Новото време (Спиноза) това, което е **причина на себе си** и не зависи от нищо друго.

Тема 6. Средновековна (християнска) философия

- **Вярата** е начин на живот, начин на мислене и начин за спасение (не е средство за печалба).
- **Теодицея** – **оправдание на Бог** за съществуването на злото в света (не бъркайте с „теология“ – учение за Бог).
- **Спасението** – крайната цел на човешкия живот.
- **Времето е сътворено от Бог** – то има начало и край (за разлика от античното схващане за вечно повтарящо се време).

Тема 7. Философията на Новото време и XIX век

Направление / философ	Основна идея
Рационализъм (Декарт, Спиноза, Лайбниц)	Познанието се основава на принципите на разума
Емпиризъм (Лок, Бъркли, Хюм)	Познанието се основава на сетивния опит
Дейвид Хюм	Познавателен скептицизъм – съмнение в сигурното познание
Имануел Кант	Понятия: „априори“, „ноумен“ (нещото само по себе си), „наглед“
Фридрих Ницше	„Воля за власт“, „свръхчовек“
Жан-Пол Сартр	Екзистенция, свобода, избор

Тема 8. Общество, държава и право

- **Легитимен закон** – справедлив и обществено одобряван закон.

- **Разделение на властите** (Монтескьо) – законодателната, изпълнителната и съдебната власт са самостоятелни и се упражняват от различни, независими органи.
- **Либерална държава** – минимална намеса в живота на гражданите, свободно договаряне, свободни избори и много партии. Ограничаването на свободите **не е** нейна характеристика.
- **Обществени институции** – трайни форми на организация: **държава, семейство, образование**, църква. „Движение“ не е институция.
- **Гражданско общество** – доброволно участие на хората: **доброволчество, благотворителност, групи по интереси**. Насилието и тероризмът не са част от него.

Въпроси за самопроверка

1. Кои са четирите основни логически закона?
2. Дайте пример за общоотрицателно и частноутвърдително съждение.
3. Каква е разликата между тясно и широко определение?
4. Кой е големият термин в силогизъм и как се открива?
5. Каква е разликата между пълна и непълна индукция?
6. Какво е теодицея?
7. С какво се различават рационализмът и емпиризмът?
8. Кои са трите власти и защо трябва да са разделени?

Съвети за теста

- Четете внимателно думите „НЕ“ и „НЕВЯРНО“ в условието.
- При задачите с умозаключения първо намерете заключението (под чертата).
- Не оставяйте въпрос без отговор.

Изготвил:

Боян Михайлов